

گزارش

فنس کشی، تنها راه چاره نیست

سعید یوسفپور، مدیرکل حفاظت محیط زیست سمنان، در کنار جاده میامی ـ عباس‌آباد، جایی که کارگران در حال نصب ۵ کیلومتر فنس برای حفاظت از یوزها در برابر رانندگانی هستند که از این مسیر پرتردر عبور می‌کنند، تأکید می‌کند: «این فنس کشی به تنهایی قطعاً نتیجه مطلوبی ندارد. این فقط بخشی از یک بسته بزرگ‌تر است.» او از سایر اقدامات می‌گوید: «ما از طریق اپراتورهای تلفن همراه، پیامک‌های هشدار برای رانندگان ارسال می‌کنیم.

تابلهای اخطار نصب کرده‌ایم و با مشارکت مردم و تشکل‌های زیست‌محیطی، روشنایی معابر را بهبود بخشیده‌ایم. هدف ما این است که از طریق مسئولیت اجتماعی صنایع، بیلوردهای بزرگ هشدار در طول مسیر نصب کنیم.»

یوسفپور مشکل اصلی را سرعت بالای خودروهای سنگین می‌داند: «عمده مشکل، خودروهای سنگینی هستند که با سرعت غیرمجاز حرکت می‌کنند.» برای حل این مشکل، او از مکاتبات با سندیکای رانندگان ترانزیت خبر می‌دهد و بر «فرهنگ‌سازی» به عنوان یک ضرورت تأکید می‌کند.

او به برنامه پایش جاده‌ای اشاره می‌کند که با حضور همیاران از سراسر کشور، از جمله بندرعباس و زاهدان، انجام شده است: «این پایش بسیار مؤثر بوده. همین چند شب پیش در همین محدوده «الهاک»، دو یوز در فاصله دو-سه متری جاده دیده شدند که حضور همیاران باعث دور شدن آنها از خطر شد.»

او البته به انتقادات از شیوه اجرا اذعان دارد و می‌گوید: «احتماً باید اصلاحاتی لحاظ کنیم تا بتوانیم آن را بهینه‌تر کنیم.»

به سمت همین پل‌های زیرگذر هدایت شده‌اند. اما مشکل اصلی، رسوبات و سیلاب‌هاست که این گذرگاه‌ها را پر می‌کند و باید مدام تمیز شوند تا امکان عبور حیوان فراهم شود.

او یک به مشکل جدی اشاره می‌کند: «ارسال پیامک هشدار برای مسافران توسط اپراتور همراه اول قطع شده است، اما ایرانسل همچنان فعال است و به مسافران اطلاع می‌دهد که وارد یک محدوده حساس شده‌اند.»

یوسفپور با اشاره به جغرافیای محل، توضیح می‌دهد: «همین جایی که الان ایستاده‌ایم، بین شهر میامی و روستای عباس‌آباد، معروف به محور عباس‌آباد ـ میامی است.

این محدوده تقریباً ۵۰ کیلومتری همان جایی است که بیشترین تردد و مشاهدات یوزپلنگ در استان سمنان گزارش شده و متأسفانه بیشترین تلفات نیز در همین نقطه رخ داده است. اینجا کربدوری است که یوزها از توران به سمت پناهگاه حیات‌وحش خوارتوران و یوزکدام تردد می‌کنند.»

او می‌گوید: «عملیات فنس کشی و ایمن‌سازی چند روزی است که آغاز شده و طبق قرارداد باید تا پایان شهریور به پایان برسد.»

چشم‌انداز تکمیل پروژه

اگر این ۵ کیلومتر فنس کشی جدید در دو سوی جاده تکمیل شود، در مجموع ۸ کیلومتر به شبکه حفاظتی اضافه خواهد شد. با توجه به اینکه پیش‌تر ۱۶ کیلومتر فنس در دو طرف جاده نصب شده بود، طول فنس‌های اجراشده به ۲۶ کیلومتر از مجموع ۸۰ کیلومتر موردنیاز می‌رسد. به همین دلیل، یوسفپور تأکید می‌کند که برای تکمیل این طرح و ایمن‌سازی کامل محور، حمایت جدی وزارت راه و شهرسازی ضروری است.

این پروژه عمرانی، قدمی است هرچند کوچک، اما امیدوارکننده در مسیر طولانی و دشوار حفاظت از سریع‌ترین گربه‌سان جهان.

«ایران» از چالش‌ها و تلاش‌ها برای بقای یوز ایرانی

در پناهگاه وسیع سمنان گزارش می‌دهد

آذر، دلبر، ابریشم و دیگران در توران

گزارش

زهراکشوری

دبیر گروه زیست بوم

او، «فیروز»، تنها یوز نر مرکز را خواهد پذیرفت یا نه. این تردید درباره همه یوزها وجود دارد؛ چون یوزها، انتخاب‌گرند. دوربین رد یک یوز را در محوطه در حال حرکت می‌زند؛ فیروز، پدر سه قلوپی که از دست رفت. فیروز اگرچه سن بالایی دارد، اما هنوز توان باروری دارد. پرسش‌های بی‌پاسخ، به پاییز امسال گره خورده است، در فصل جفت‌گیری؛ زمانی که مشخص خواهد شد کدام یک از یوزهای ماده «فیروز» را انتخاب می‌کند یا شاید «فیروز» کدام یک از آنها را. این انتخاب می‌تواند سرنوشت پروژه را تغییر دهد. اگر یوزهای مرکز تکثیر، دست رد به سینه هم‌دگر بزنند، سازمان حفاظت محیط زیست چاره‌ای ندارد که به سمت زنده‌گیری یکی از یوزهای نر در طبیعت برود. انتخابی سخت که واکنش‌های سخت‌تری در پی خواهد داشت.

جایی که شکارچی، شکاربان شد

در دل گرمای طاقت‌فرسای توران، ایستگاه دلبر همچون نگهبانی خاموش، خاطرات فراموش‌نشدنی طبیعت ایران را در سینه دارد. اینجا، نَفْت‌های یک پاسگاه محیط‌بانی، که گواهِ زندگی مردانی است که عشق به طبیعت، سرنوشتشان را در گروگان کرد. نشست مدیرکل حفاظت محیط زیست استان سمنان، سعید یوسف‌پور و همکارانش در همین ایستگاه برگزار شد؛ جایی که دیوارهایش روایت‌رِ شادتها و ازخودگذشتگی‌ها را در سکوت مرور می‌کنند. ایستگاه دلبر، در سایه‌سار آرامگاه امیرخان آهنی، محیط‌بان پیشکسوت خارتوران و همسرش قرار دارد؛ مردی که تمام عمرش را وقف حفاظت از این سرزمین بیکران کرد. در اتاقی ساده و بی‌آلایش، عکس امیرخان بر دیوار نقش بسته است. چشمان نافذش بر دیوار هنوز هم مراقب توران است. در کنارش، تصاویر کوشکی (یوز نر میانه‌دشت) و دیگر گونه‌های حیات‌وحش، یادآور ثروتی است که این سرزمین در خود جای داده است. توران، که به‌حق «آفریقای ایران» نام گرفته، نه‌تنها بزرگ‌ترین ذخیره‌گاه زیست‌کره ایران، که پس از سرنگینی تانزانیا، دومین منطقه بزرگ بیوسفر جهان است. امیرخان آهنی، که روزگاری شکارچی بود، در مصاحبه‌ای با فصلنامه صنوبر در زمستان ۱۳۹۶ روایت کرده بود که چگونه با معرفی اسکندر فیروز، بنیان‌گذار سازمان حفاظت محیط زیست، راهی سازمان شکاربانی شد و از شکارچی به شکاربانی پیوست. او اولین مأموریت‌هایش را از همین منطقه دلبر آغاز کرد؛ جایی در حوالی بیارجمند که امروز پاسگاهی به همین نام، در مدخل پارک ملی خارتوران دارد. در نزدیکی این پاسگاه، بنایی قدیمی وجود دارد که مردم محلی به آن «قلعه امیرخان» می‌گویند؛ قلعه‌ای که شاید سال‌ها مجاهدت او برای پاسداری از میراث طبیعی ایران بوده است.

اما دلبر فقط با نام «امیرخان» پیوند نخورده است. این ایستگاه، نامش را با یوزپلنگ می‌گیرد. رئیس پارک ملی توران، نشان‌دهنده عمق چالش‌ها و تلاش‌ها برای یوزپلنگ آسیایی است. عجمی که خود را بومی منطقه می‌داند، با اشاره به حضور حدود ۲۶ یوزپلنگ در توران (۲۰ فرد در طبیعت و ۶ فرد در سایات تکثیر)، بر استراتژی محیط زیست سمنان، یعنی «حفاظت از زیستگاه» تأکید می‌کند. به گفته او، هرچه زیستگاه ایمن‌تر شود، امکان آزادآوری طبیعی یوزپلنگ فراهم می‌شود.

یکی از بزرگ‌ترین مشکلاتی که عجمی به آن اشاره می‌کند، وجود حدود ۱۰ هزار شتر سرگردان است که هر کدام روزانه ۸۰ تا ۱۰۰ لیتر آب مصرف می‌کنند و فشار زیادی بر منابع آبی محدود منطقه وارد می‌کنند. این شترها نه پروانه چرا دارند و نه مرتع مشخصی و معیشت برخی روستاییان به آنها وابسته است. برای مدیریت این مشکل، دور آبخیزخوها را حصارکشی کرده‌اند تا شترها نتوانند به آب دسترسی پیدا کنند، اما حل قطعی مشکل نیازمند ساماندهی این شترها توسط سازمان‌های مربوطه است.

عجمی بر همکاری بی‌بدیل جوامع محلی تأکید می‌کند و می‌گوید: «واقعیت این است که مردم محلی با همه وجود از ما حمایت می‌کنند. از تمامی روستاهای اطراف، به هر شکل ممکن، دارند به ما کمک می‌کنند. این مشارکت برای موفقیت در حفاظت، کاملاً حیاتی است.»

ماده‌ای به نام «دلبر» نیز در حافظه افکار عمومی ثبت کرده است؛ یوزی که روزی به تهران رفت تا با کوشکی، یوز نر آورده‌شده از میانه‌دشت، هم‌خانه شود و آمیدی برای تکثیر یوز در اسارت باشد. اما سرنوشت‌اش جور دیگری رقم خورد؛ جنین دلبر سقط شد و آن امید به نسل‌آوری، هرگز محقق نشد. سال‌ها بعد، هر دو به توران بازگشتند. کوشکی به دلیل کھولت سن چشم از جهان فروست و دلبر، اینک در مرکز تکثیر، روزگار پیری را سپری می‌کند؛ آن‌قدر کم‌حرک که حتی از دوربین‌های اتاق مانیتورینگ هم دیده نشد.

در محیط بانی دلبر

هم سعید یوسف‌پور و هم «مجید عجمی» رئیس پارک ملی کویر می‌گویند حفظ زیستگاه یوز را مهم‌ترین رسالت خود در این کویر می‌دانند. آنان و محیط‌بانان توران، یک هفته پیش از آنکه میزبان رسانه‌ها باشند ۱۷ رأس جبیر از پارک ملی کویر را به توران آورده بودند. جبیرها که صد کیلومتر راه طی کرده بودند تا طعمه‌ای باشند برای یوزهای زادآورترین زیستگاه‌های کشور. جایی که جمعیت گیاهخواران و ششخواران کم شده است؛ یکی از دلایل کاهش جمعیت آنها بی‌آبی است. یوسف‌پور می‌گوید: «برای اولین بار توانستیم یک گله را بدون تلفات جا به جا کنیم» و او همکارانش تشکر می‌کند. در استانی که هفتمین استان کشور از نظر وسعت است و ۱۹ درصد مناطق تحت حفاظت ایران در این استان قرار دارد. سه ذخیره‌گاه زیست‌کره یوشکوه شامل پارک ملی کویر، بخشی از ذخیره‌گاه زیست‌کره گلستان و پارک ملی توران در سمنان واقع شده‌اند. به داشته‌های شگفت انگیز سمنان باید پناهگاه حیات‌وحش و منطقه حفاظت‌شده خوار توران، منطقه حفاظت‌شده ایر، پارک ملی «صیدوا» و مناطق جنگلی حفاظت‌شده را اضافه کرد.

درد دل یوسف‌پور از همین داشته‌ها شروع می‌شود: «ظرفیت‌های طبیعی و زیستی سمنان بی‌ظنیر است، اما در کنار آن با چالش‌های فراوانی روبه‌رو هستیم. کمبود و حتی نبود نیروی انسانی کافی، همچنین محدودیت شدید در امکانات حفاظتی، شرایط را برای ما بسیار سخت کرده است. نسبت نیروی محیط‌بان به مساحت تحت حفاظت در سمنان پایین‌ترین رقم کشور است.» مردان سیرپوش محیط زیست کویر در چنین شرایطی باید از آخرین بازماندگان یوز آسیایی هم حفاظت کنند.

یوسف‌پور، شرط بقای یوز آسیایی را تأمین منابع مالی و انسانی وابسته می‌داند و آذیر قرمز را به صدا درمی‌آورد: «با امکانات و بودجه فعلی اداره کل و سازمان حفاظت محیط زیست، حفاظت از شش میلیون هکتار عرصه شامل مناطق چهارگانه و زیستگاه‌های تاریخی و فعلی یوزپلنگ در کشور ممکن نخواهد بود. اگر این حمایت فراهم نشود، آخرین جمعیت

این گونه ارزشمند در خطر نابودی است.» او آب پاک‌ی را روی دست همگان می‌ریزد و می‌گوید: «برنامه‌های روتین حفاظتی که تاکنون اجرا شده، برای نجات یوزپلنگ کافی نیست. ما به یک «برنامه اقدام ملی برای نجات یوز آسیایی» نیاز داریم؛ برنامه‌ای که همه ارکان حاکمیت و سه قوه پای کار بیایند و همراهی کنند.»

او خبرهای نگران‌کننده دیگری هم دارد که از خساست آسمان می‌آید و تغییر اقلیم: «تأثیر خشکسالی بر منابع آبی و غذایی کاملاً محسوس است؛ منابع علوفه‌ای، طعمه‌های یوز و منابع آبی زیستگاه بشدت کاهش یافته و همین موضوع جمعیت یوز آسیایی را در حداقل ممکن نگاه داشته است.»

دندان تیز سگ‌های گله بر گلو یوز

میان تشنگی حیات وحش، آب‌هایی هم که محیط بان‌ها با منبع به آبشخورها می‌رسانند سهم شترهایی می‌شود که عجمی رئیس پارک ملی توران تعداد آنها را ۱۰ هزار نفر شتر اعلام می‌کند. هیچ دام و شتری در پارک ملی توران نیست اما آنها در منطقه حفاظت شده و مناطق پیرامونی پارک ملی حضور دارند. دندان تیز سگ‌های گله هم گلو یوزها را می‌فشارد تا تصادف جاده‌ای و سگ‌های گله در دلیل از دست رفتن آخرین یوزهای باقی مانده در جغرافیای ایران در میان ۴۴ کشور آسیایی باشند. یوسف‌پور حضور رقیبای طبیعی یوز مانند پلنگ، گرگ و گفتار راه‌راه را هم از دیگر دلایل کاهش تعداد یوزها اعلام می‌کند.

یوسف‌پور می‌گوید: «کارهای زیادی در گذشته انجام شده و باید قدردان آنها بود. اما اگر آسیب‌شناسی کنیم، شاید برخی اقدامات مثبت، ناخواسته به زیستگاه آسیب هم رسانده باشند. در زمینه «مشارکت مردم و ایجاد معیشت جایگزین» نیز تلاش‌هایی صورت گرفته؛ توسعه طبیعت‌گردی، صنایع دستی و فراوری محصولات کشاورزی بخشی از این اقدامات بوده است. با این حال، این برنامه‌ها به اثربخشی مطلوب نرسیده و ما

یکی از بزرگ‌ترین مشکلاتی که رئیس پارک ملی توران به آن اشاره می‌کند، وجود حدود ۱۰ هزار شتر سرگردان است که هر کدام روزانه ۸۰ تا ۱۰۰ لیتر آب مصرف می‌کنند و فشار زیادی بر منابع آبی محدود منطقه وارد می‌کنند. این شترها نه پروانه چرا دارند و نه مرتع مشخصی و معیشت برخی روستاییان به آنها وابسته است

مراعات انجام شده و همزمان موضوع رفع تعارضات با کشاورزان و جلوگیری از تخریب زیستگاه در دستور کار قرار دارد.» یوسف‌پور با اشاره به فعالیت معادن در این استان می‌گوید: «تلاش شده است تا معادن موجود با اهداف زیست‌محیطی همسو شوند. انفجارها به‌صورت خفیف و کنترل‌شده انجام می‌شود و رفت‌وآمد کامیون‌ها نیز به‌گونه‌ای مدیریت خواهد شد که کمترین اثر را بر زیستگاه داشته باشد.»

تهدید جدی برای یوزها

به گفته یوسف‌پور، بزرگ‌ترین تهدید یوزپلنگ آسیایی در استان، جاده ترانزیت تهران-مشهد است. او تأکید می‌کند: «در یک بازه ۱۰ ساله، ۱۳ یوز بر اثر تصادف در این مسیر تلف شده‌اند.»

وی از آغاز عملیات ایمن‌سازی کربدورهای عبور یوزپلنگ در این محور خبر می‌دهد و می‌افزاید: «این پروژه با همکاری اداره راه و اداره کل محیط زیست استان اجرا می‌شود. هرچند اعتبارات موجود کافی نیست، بخشی از منابع از محل مالیات معادن و اعتبارات دولتی تأمین خواهد شد.»

یوسف‌پور یکی دیگر از نگرانی‌های جدی را مهاجرت یوزهای جوان به دنبال قلمرو جدید عنوان می‌کند: «این جابه‌جایی‌ها ممکن است آنها را به سمت جاده‌های پرخطر بکشانند و جمعیت یوزها در استان را تهدید کند.»

او همچنین از تلاش‌های گسترده همیاران و داوطلبان محیط زیست خبر می‌دهد که یوزبه در ایام پرتردر مانند تعطیلات اخیر، با حضور در جاده‌ها کوشیده‌اند از تصادف با یوزها جلوگیری کنند. با این حال، وی تأکید می‌کند: «ما نمی‌توانیم همه رانندگان را وادار کنیم به سرعت مجاز ۹۰ کیلومتر پایبند باشند. این موضوع نیازمند فرهنگ‌سازی و نظارت جدی‌تر است.»

مدیرکل حفاظت محیط زیست استان سمنان می‌گوید: «اگرچه اقدامات متعددی برای

یوسف‌پور، شرط بقای یوز آسیایی را تأمین منابع مالی و انسانی وابسته می‌داند و آذیر قرمز را به صدا درمی‌آورد: «با امکانات و بودجه فعلی اداره کل و سازمان حفاظت محیط زیست، حفاظت از شش میلیون هکتار عرصه شامل مناطق چهارگانه و زیستگاه‌های تاریخی و فعلی یوزپلنگ در کشور ممکن نخواهد بود. اگر این حمایت فراهم نشود، آخرین جمعیت

همچنان پیکر تقویت این مسیر هستیم.» او به موضوع «مدیریت دام» در منطقه اشاره می‌کند و می‌گوید: «مدیران استانی واقعاً تلاش زیادی کردند؛ بسیاری از سامانه‌های

عرفی در پارک ملی توران شناسایی، خریداری و آزادسازی شدند اما به دلیل مشکلات مالی دولت، این روند نیمه‌تمام ماند. در موضوع «شترها» نیز اقدامات زیادی صورت گرفت اما به‌طور کامل به نتیجه نرسید. اکنون برای کنترل حضور شترها، تعدادی «همیار محلی» استخدام شده‌اند تا اثرات منفی بر پوشش گیاهی و «منابع آبی» کاهش یابد. حضور شترها یکی از مهم‌ترین عوامل بازدارنده در زیستگاه یوز بوده است.» این کارشناس مسائل موجود در زیستگاه یوز را چندبعدی می‌داند که تنها با اقدامات بازدارنده در حل نخواهد شد. او تأکید می‌کند: «در کنار این، لازم است به توانمندسازی جوامع محلی» توجه بیشتری کنیم. خوشبختانه روستاهای اطراف توران نسبت به بسیاری مناطق دیگر کشور همکاری بیشتری نشان می‌دهند و ما باید این مشارکت ارزشمند را تقویت کنیم.»

مدیریت دام، کشاورزی و زیستگاه

یوسف‌پور، تأکید می‌کند که تمامی اقدامات حفاظتی در استان بر اساس مطالعات علمی برای حیات وحش یوزبه گورخر آسیایی در شرایط خشکسالی، انتقال جبیر به عنوان طعمه طبیعی یوزپلنگ و برنامه‌ریزی برای انتقال نسل‌های دوم و سوم در آینده نزدیک را مجموعه‌ای از اقدامات در دست اجرا اعلام می‌کند.

مدیرکل حفاظت محیط زیست استان سمنان تأکید می‌کند: «نجات یوز آسیایی تنها وظیفه یک اداره نیست؛ این مأموریتی ملی است که به همبستگی همه نهادهای و همراهی مردم نیاز دارد.»